

VAN HET KOORD GEVALLEN

Philippe Van Parijs balanceert in *Belgium* tussen utopie en realisme

Filosoof Philippe van Parijs opent zijn boek *Belgium* met een geloofsbelijdenis. In de kracht van de utopie. Het is naar zijn diepe overtuiging zinvol het visioen van een rechtvaardigere en beter functionerende samenleving te schetsen, al mag die nu nog zo verafgelegen lijken. Want vele van onze verwezenlijkingen, zoals de democratie en de sociale zekerheid, waren ooit utopieën. Zijn verlangen is een utopie voor België uit te denken, dat land dat er al bijna tweehonderd jaar niet echt in slaagt een land te zijn. Maar bij dat denkwerk wil hij zich ook weer niet helemaal laten gaan. We moeten wel “rekening houden met de lessen uit het verleden en ons bewust zijn van de beperkingen die door het heden worden opgelegd”. Hij wil voorstellen uitdenken die “nog niet helemaal realistisch zijn”.

Belgium is dus een evenwichtsoefening, tussen vrij denken en je laten beperken door wat mogelijk is. Weet Van Parijs over dat dunne koord over te steken naar het beloofde land van een beter België?

Voor hij aan de slag gaat met het schetsen van zijn toekomstvisioen wil hij eerst aantonen dat België niet zal barsten. Alle mogelijke scenario's houdt hij tegen het licht, en bij elk ervan komt hij tot de conclusie dat het voor één van de partijen zo onaanvaardbaar is dat het niet zonder geweld is te realiseren. Neem de gedachte van een onafhankelijk Vlaanderen en Wallonië waarbij Brussel aan de Vlamingen toevalt. Het bruto nationaal product per hoofd van de bevolking zou in Wallonië dan nog slechts de helft bedragen van dat in Vlaanderen.

Dat een dergelijke verarming voor Wallonië niet aanvaardbaar is, neem ik graag van Van Parijs aan. Maar het omgekeerde scenario dan, Brussel bij Wallonië? In dat geval zou het bbp van Wallonië zich op meer dan 95 procent van dat van Vlaanderen bevinden. Want Brussel vertegenwoordigt maar liefst 19 procent van het nationale bbp. Vanwege deze economische redenen zou het volgens Van Parijs voor iedere rationale Vlaming dwaasheid zijn Brussel los te laten. Maar laat hij zich in dit geval niet te zeer beperken

Als het gaat om de splitsing van België, laat Van Parijs zich liever leiden door realisme dan door vrij denken

door wat in de huidige situatie realistisch is? Is het in dit scenario niet onaannemelijk dat aardig wat economische activiteit zich naar Vlaanderen zou verplaatsen en de schade minder klein zou zijn dan nu lijkt?

Als het gaat om de mogelijkheden België te splitsen, laat Van Parijs zich duidelijk liever leiden door realisme dan door vrij denken. Hier zijn de beperkingen van het heden de maat, niet de gewaagde vergezichten. Een België dat barst, is duidelijk niet zijn utopie.

Toch erkent hij dat er wel al wat haarscheurtjes door het land lopen. Die zijn veroorzaakt door wat Van Parijs “de onheilspellende uitdaging van John Stuart Mill” noemt. De Engelse filosoof en econoom schreef in 1861: “In de schoot van een volk zonder wij-gevoel, in het bijzonder als het verschillende talen leest en spreekt, kan de verenigde publieke opinie, die noodzakelijk is voor het functioneren van de representatieve democratie, niet bestaan.”

Van Parijs erkent dat Mill een zenuw raakt. Een functionerend land vergt “een demos die over een gemeenschappelijke agora beschikt, een gedeelde publieke ruimte”, een levensvatbare democratie vereist “de institutionele – en in het bijzonder de taalkundige – voorwaarden voor een dialoog die alle burgers samenbrengt”.

Die gemeenschappelijke agora is in België, schrijft Van Parijs, “in een versneld tempo zwakker geworden”. Zijn utopie is gericht op het weer versterken van die gedeelde publieke ruimte. En taal is daarbij cruciaal. Want de permanente dialoog tussen de burgers kan pas op gang komen als ze een gemeenschappelijke taal hebben.

Waarom dan niet zorgen dat alle Belgen tweetalig zijn? Dat is onhaalbaar, oordeelt Van Parijs. De praktijk leert dat Vlaamse kinderen het Frans steeds minder beheersen. En de Franstaligen misprijzen het Nederlands. De Brusselse filosoof draagt een onderzoek aan onder Franstalige studenten in Brussel waaruit bleek dat 90 procent negatief oordeelt over het Nederlands en de taal omschrijft als “ruw, onaangenaam, afstotend, verplicht, moeilijk om te leren en regionaal”.

Tegen een “harde vereiste” van tweetaligheid, bijvoorbeeld door het een dwingende eis te maken voor het behalen van het eindexamen in de middelbare school, bestaat in de ogen van Van Parijs geen principieel bezwaar. Het is niet minder toelaatbaar dan wiskunde verplicht te stellen. Opnieuw zijn het economische argumenten die de doorslag geven. “De fatale moeilijkheid zit hem veeleer in de hinderlijke kosten voor het onderwijs van een taal aan leerlingen die weinig gemotiveerd zijn om haar te leren, door leerkrachten die weinig gemotiveerd zijn om haar aan die leerlingen te onderwijzen.”

Doe er wat aan, zou ik als Nederlander zeggen. Als jullie een land bij elkaar willen houden, is het toch niet te veel gevraagd om elkaars taal te leren? Maar ook in dit geval helt Van Parijs over naar de kant van het realisme en geeft hij de verbeelding weinig speelruimte.

Liever snelt hij door naar zijn eigen oplossing: het Engels. Dat is een taal die steeds meer mensen spreken als tweede taal en die alom in gemengde gezelschappen als voertaal geldt, omdat het de *maximintaal* is, niet de taal die de meerderheid van de deelnemers in een gesprek het beste spreken, maar de taal “die het best beheerst wordt door de deelnemer die haar het minst goed kent”.

Mij lijkt een gemeenschappelijke taal hoogstens een noodzakelijke, nooit een voldoende voorwaarde voor het ontstaan van een volk met een wijgevoel. En in een tweede taal blijf je toch altijd een beetje een vreemdeling, nooit helemaal deel van de gemeenschap. Maar Van Parijs heeft haast heel zijn hoofdstuk over “een Belgische demos voor de eenentwintigste eeuw” opgehangen aan een pleidooi voor het Engels.

Het is waar, hij presenteert als toetje nog wel wat andere ideeën. Zoals een federale kieskring. Als Vlaamse politici ook zieltjes kunnen winnen in Wallonië, zouden ze eerder geneigd zijn het nationale belang in plaats van het Vlaamse te verdedigen. En een Senaat die de vorm krijgt van een

België moet een federatie van vier gewesten worden: Vlaanderen, Wallonië, Brussel en Ostbelgien

burgervergadering die door loting is samengesteld. Het zijn prikkelende ideeën die al heel wat jaren in de omloop zijn, maar door de heersende krachten blijkbaar afgeblokt blijven. Alleen wint in dit geval bij Van Parijs de verbeelding het van het realisme.

Prikkelend is ook zijn voorstel om de staatsstructuur van België te vereenvoudigen en korte metten te maken met het hybride federalisme van gewesten en gemeenschappen. Het land moet een federatie van vier gewesten worden: Vlaanderen, Wallonië, Brussel en Ostbelgien. Zeker voor een Nederlander klinkt dat volstrekt logisch. De vraag is wel of de in decennia gegroeide huidige structuur met alle bijbehorende parlementen en organisaties zich met een vingerknip laat afschaffen en of Van Parijs in dit geval voldoende rekening houdt met de door het heden opgelegde beperkingen.

Bovendien laat Van Parijs de lezer wat op zijn honger zitten als het gaat om de toebedeling van de bevoegdheden aan het federale en het gewestelijke niveau. Hij pleit voor “een bijzonder krachtige toepassing van het subsidiariteitsbeginsel dat voorschijft dat de bevoegdheden telkens moeten worden gedecentraliseerd als het niet efficiënter is om ze toe te vertrouwen aan een gecentraliseerder niveau.” Het is een prachtig papieren principe dat ook in de Europese Unie geldt. Bij elk wetsvoorstel betoogt de Europese Commissie dat de onderhavige kwestie Europese regelgeving vergt, terwijl er haast altijd weer lidstaten zijn die vinden dat Europa zich met zaken bemoeit die ze zelf prima kunnen regelen. Dat de voorgestelde structuur het zoals Van Parijs claimt makkelijker zou

Philippe Van Parijs, © Bart Lasuy

maken in België de bevoegdheden coherent toe te bedelen, lijkt mij daarom wat optimistisch.

Niet alleen optimistisch maar nogal wonderlijk en tegenstrijdig met wat hij eerder heeft betoogd, is wat hij schrijft over het Nederlands, Frans en Engels in zijn eigen stad, Brussel. Omdat het Vlaamse en Waalse geweest met Brussel voor “onbepaalde tijd nauwe contacten zullen blijven onderhouden, zullen de kansen om die talen te gebruiken en de motivatie om ze te leren sterk aanwezig blijven in Brussel.” Daarnaast is in de hoofdstad van Europa het Engels als maximaal sterk in opkomst. Er zijn, stelt hij, steeds meer Brusselaars die “het belang beseffen van het aanleren van die drie talen om beter hun rol te kunnen vervullen van Brusselse, Belgische en Europese burgers”. Men zal “alle Brusselse burgers moeten helpen om te ontdekken wat de beste aanpak is om hun kinderen in die zin drietalig te maken en tegelijkertijd hun moedertaal door te geven, wat die ook mag zijn”.

Nu ben ik even reddeloos verloren. Het aanleren van twee talen was voor de Belgen een brug te ver. Als bewijs voor die stelling droeg Van Parijs onder meer een onderzoek aan hoe Franstalige Brusselse studenten tegen het Nederlands aankijken. De Franstaligen zouden te weinig gemotiveerd zijn om het Nederlands te leren. Maar honderd bladzijden verder verlangen de Brusselaars juist Nederlands te leren en bepleit Van Parijs drietaligheid. Zijn die Franstalige studenten in Brussel dan soms allemaal import en hebben de Brusselaars een grotere gretigheid en meer talent om talen te leren dan de andere Belgen?

Belgium is absoluut een scherpzinnig boek dat uitdagende ideeën aandraagt over hoe België te verstevigen. Toch is Van Parijs aangekondigde balanceeract niet helemaal geslaagd. Als hij scenario's bespreekt die hem intuïtief niet zo bevallen, geven de realistische, economische argumenten de doorslag. Als hij de opties behandelt waar zijn liefde naar uitgaat, laat hij de verbeelding wat al te vrij.

TOMAS VANHESTE

PHILIPPE VAN PARIJS, *Belgium. Een utopie voor onze tijd*, Polis, Antwerpen, 2018, 216 p.